

DOI: <https://doi.org/10.17721/2520-2626/2020.27.13>
УДК 930.23:069.013:908(477.41-21)"1950/1960"

Олена Жам

кандидат історичних наук,
провідний науковий співробітник Музею хліба - науково-дослідного філіалу
«Музею народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини»
Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав», м. Переяслав

ORCID: 0000-0001-6216-5167
Email: zham.olena@ukr.net

КОНЦЕПТУАЛЬНИЙ КОНФЛІКТ МІЖ ФУНДАТОРАМИ ПЕРЕЯСЛАВСЬКОГО СКАНСЕНУ ЩОДО ЙОГО НАЗВИ ТА ТЕМАТИЧНОЇ СТРУКТУРИ (кін. 50-их – 60-ті рр. ХХ ст.)

Анотація. Пам'яткоохоронна та музейна справа в Україні в 1960–1970-их рр. ХХ ст. характеризується хвилею масового зацікавлення українською культурою та поширенням прогресивної ідеї створення етнографічних музеїв нового типу – музеїв просто неба, які прийнято називати скансенами. Першим таким музеєм в Україні став Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини у м. Переяславі-Хмельницькому Київської області, що є однією з найбагатших скарбниць самотньої народної архітектури та побуту жителів наддніпрянських сіл ХІХ – початку ХХ ст. Музей входить до складу Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав». Зазначений проект не має прецедентів в Україні, тому шлях до реалізації цього задуму був складним і тривалим. Особливо корисним виявився іноземний досвід по створенню етнографічних експозицій під відкритим небом, адже музейній практиці України ще бракувало теоретичних знань, відшліфованої методики, чітких принципів музейно-знавства, міжнародних стандартів, належного досвіду роботи. Підходи переяславських музейників до цієї нової, методично й практично не розробленої справи, виявилися творчими й оригінальними. Досвід роботи його фундаторів став у нагоді при створенні інших музеїв народної архітектури та побуту в Україні.

У статті розглядається історія створення переяславського скансену. Аналізуються різні концептуальні підходи фундаторів скансену щодо його назви та тематичної структури. У запропонованій статті мова йде, насамперед, про наукову полеміку між директором Переяслав-Хмельницького державного історичного музею М.І. Сікорським і громадським діячем Є.Ф. Іщенком стосовно визначення типу музею, його назви, тематичної структури, експозиційного наповнення, озеленення території та інших питань. Науковий дискурс мав і позитивні сторони. Полеміка, яка виникла між фундаторами, дозволила обом сторонам розгледіти вірні, логічні думки в теорії кожного з них.

Ключові слова: Переяслав, скансен, пам'ятка архітектури, М.І. Сікорський, Є.Ф. Іщенко.

Olena Zham

PhD in History, leading researcher of the Bread Museum,
a research branch of the «Museum of folk architecture and life of the middle Dnieper»
National historical and ethnographic reserve «Pereyaslav»

CONCEPTUAL CONFLICT BETWEEN THE FOUNDERS OF THE PEREYASLAV SKANSEN REGARDING ITS NAME AND THEMATIC STRUCTURE (IN THE LATE 1950es AND 1960es)

Abstract. Monumental and museum work in Ukraine in 1960-1970's of XX century. characterized by a wave of mass interest in Ukrainian culture and the spread of the progressive idea of creating ethnographic museums of a new type – open-air museums, commonly called scans. The first such museum in Ukraine was the Museum of Folk Architecture and Life in the Middle Dnieper region in Pereyasla, Kyiv region, which is one of the richest treasures of original folk architecture and life of the inhabitants of the Dnieper villages of the 19 th – beginning of the 20 th. The museum is a part of National historical and ethnographic reserve «Pereyaslav».

This project had no precedents in Ukraine, so the path to the realization of this idea was difficult and long. Foreign experience in creating open-air ethnographic exhibitions was especially useful, as the museum practice of Ukraine still lacked theoretical knowledge, polished methodology, clear principles of museum studies, international standards, and good work experience. The approaches of Pereyaslav museums to this new, methodically and practically not developed business, were creative and original. The experience of its founders was useful for creating other museums of folk architecture and life in Ukraine.

The article examines the history of the Pereyaslav scansen. Different conceptual approaches of its founders are analyzed. The proposed article deals, first of all, with the scientific controversy between the director of the Pereyaslav-Khmelnytsky State Historical Museum M.I. Sikorsky and public figure E.F. Ishchenko regarding the definition of the type of museum, its name, thematic structure, exposition content, landscaping and other issues. Scientific discourse also had its positive sides. The controversy that arose between the founders allowed both sides to consider true, logical ideas in the theory of each of them. Scientific discourse also had its positive sides. The controversy that arose between the founders allowed both sides to consider true, logical ideas in the theory of each of them.

Keywords: *Pereyaslav, scanen, architectural monument, M. I. Sikorsky, E. F. Ishchenko.*

Постановка проблеми. Великим надбанням скарбниці історії та культури України, однією з найбагатших скарбниць з історії народної архітектури, культури, побуту українців Середньої Наддніпрянщини є Музей народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини (далі МНАПЧН) в м. Переяславі Бориспільського р-ну Київської обл. (до 2020 р. Переяслав-Хмельницького р-ну Київської обл.). Це один з найбільших етнографічних музеїв країни. Проблеми становлення і розвитку визначних етнографічних музеїв України належать до важливих завдань сучасної історичної та етнографічної науки й викликають постійний інтерес у дослідників. У справі збереження вітчизняного культурного надбання переяславський скансен займає почесне місце, тому вивчення історії його становлення, формування напрямків діяльності дає можливість розширити уявлення про вітчизняну музейну справу. Значимість досліджуваної проблеми визначається також відсутністю комплексного дослідження історії створення переяславського скансену та необхідністю переосмислення обставин його становлення.

Аналіз наукових публікацій. Не зважаючи на існуючі наукові праці, на сьогодні відсутні дослідження, в яких здійснено комплексний аналіз проблеми становлення переяславського скансену. Історіографія проблеми хоч і нараховує значну кількість праць, коло й тематика яких постійно розширюється, проте дослідники лише побіжно згадують про існування наукової полеміки між фундаторами скансену стосовно визначення типу музею, його назви, тематичної структури, експозиційного наповнення, озеленення тощо. Ця проблема становить безперечний інтерес, оскільки характеризує історію становлення скансену, ведення зазначеної інформації до наукового обігу дає змогу доповнити й уточнити усталені відомості. Питання, які стосуються сутності та причин виникнення конфлікту між фундаторами скансену М.І. Сікорським та Є.Ф. Іщенко досі залишаються невисвітленими, що і зумовило мету статті.

Вклад основного матеріалу. Фундаторами музею прийнято вважати членів Вченої ради Переяслав-Хмельницького державного історичного музею (далі ПХДІМ), створеної у 1963 р. для розробки наукової концепції і генерального проекту забудови «етнопарку-музею просто неба». До її складу увійшли представники музею і громадськості: директор ПХДІМ М.І. Сікорський, завідувач етнографічного відділу М.І. Жам, науковий співробітник М.П. Палагута, гідромеліоратор і краєзнавець Є.Ф. Іщенко, архітектор

Г.В. Борисевич, археолог Р.О. Юра. Всі ці непересічні особистості зробили вагомий вклад у становлення переяславського скансену. Роль кожного з них в цьому процесі висвітлена нами в окремій публікації [3].

М.І. Сікорський на правах керівника закладу здійснював загальне керівництво роботою Вченої ради, формував її склад, визначав основні напрямки діяльності. М.П. Палагута відповідав за зв'язки із громадськістю, керівниками міського, районного, обласного рівнів. Р.О. Юра та Г.В. Борисевичем надавали консультативну допомогу в межах своєї компетентності – з питань археології та архітектури. М.І. Жам втілював теоретичні напрацювання своїх колег на практиці: організовував пошук, обстеження, перевезення, встановлення і реставрацію на території музею пам'яток архітектури, а згодом – створення в них різнопланових експозицій. Ідейним натхненником створення переяславського скансену був громадський діяч, меліоратор за освітою і краєзнавець за покликанням Є.Ф. Іщенко. Він здійснив топографічну зйомку земельної ділянки, на якій розташований музей, детально проаналізував особливості рельєфу, водозбору, ґрунтів, розробив районування території, виходячи із географічних факторів. Значну увагу Є.Ф. Іщенко звернув на теоретичні основи та методологічні засади побудови скансену. Не будучи спеціалістом у музейній сфері, він одноосібно розробив «Генеральний проект етнопарку-музею України просто неба в м. Переяславі-Хмельницькому та його околицях Київської області», в якому виклав власне бачення низки концептуальних питань, пов'язаних із створенням скансену. Збереглося два варіанти концепції – 1966 і 1969 рр. Перший проект більше скидається на концепт праць з вітчизняної історії, археології, мистецтвознавства тощо, доповнений власними судженнями та коментарями автора. У 1969 р. Є.Ф. Іщенко завершив роботу над останньою редакцією «Проекту першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку-музею просто неба», над яким він почав працювати, за його словами, ще в 1960-1965 рр. Ця версія наукової концепції має логічну структуру, послідовний виклад матеріалу, містить цікаві авторські ідеї.

Є.Ф. Іщенко був великим мрійником, тому його проект носив глобальний, всеохоплюючий характер. Лише однієї землі для розміщення музею потребувалось від 500 га для першого етапу і 2500 га для наступного. Ще більше вражає структура цього грандіозного задуму. Експозиція мала охопити період від початку проживання первісних людей на території України і до сучасності, а в перспективі –

представити «в зримих образах комуністичне майбутнє». Окремими розділами у музеї мали бути представлені етнозони: Подніпров'я, Полтавщина, Слобожанщина, Поділля, Полісся, Гуцульщина, Бойківщина, Галичина.

У зв'язку з тим, що М.І. Сікорський та й інші члени Вченої Ради не поділяли поглядів Є.Ф. Іщенко між ними наростала напруга і врешті-решт стався розкол. Ось як про цей період згадував відомий музейник України С. Верговський: «два мрійники – ініціатор Переяславського музею просто неба М. І. Сікорський і пенсіонер-маркшейдер Іщенко разом замріяли створити музей, і хоча в цьому були одностайними, але уявляли його по різному. Є. Іщенко уявляв, що все експоноване має перебувати у справжньому побуті конкретних родин, які орють поле, сіють, живуть, мелють збіжжя, печуть запашний хліб, зустрічають свят вечірню зірку і вирощують дітей. М. Сікорський дотримувався більш реалістичних, як на політичні обставини часу, поглядів, що музей має складатись з експонатів, які оглядатимуть відвідувачі. Непоступливість обох призвела до відходу Є. Іщенка від реального процесу, очолюваного М. Сікорським – молодим, енергійним, наполегливим, незламним і невтомним директором музею. Для нас це був перший приклад дискусійності і невірності засад скансенів. Лише згодом прийшло усвідомлення, що обидва ініціатора цього видатного скансену були рівноцінними у пошануванні явищ народної культури, варіювали лише зовнішню сторону експонування пам'яток – у реальному чи уявному побутовому процесі. Мрійники Переяслава не помилилися, хоч і не досягли справжнього розуміння» [1, с. 83].

Аналіз текстів наукових концепцій Є.Ф. Іщенка наводить на думку, що він сподівався створити гігантський безмежний музей і показати в ньому всю велич України, відтворити її історію з найдавнішого часу і до сьогодні в усіх її деталях. У наші дні його ідеї сприймаються як фантастичні й сумбурні. Через надзвичайно широкі історичні часові рамки, широку та різнопланову тематику музейної експозиції, велику різноманітність експозиційного матеріалу у фундаторів музею виникло питання про неможливість і недоцільність висвітлення теми в такому глобальному масштабі. На цьому фоні між Є.Ф. Іщенком і керівництвом музею, членами Вченої ради музею часто виникали непорозуміння. Приводом до них могло стати будь-яке спірне питання стосовно розпланування чи розбивки території, встановлення конкретної пам'ятки, висадки зелених насаджень.

Чи не єдине питання, яке не викликало полеміки між сторонами, був вибір підходящої території для скансену. Ділянки, які запропонувала міська влада, забракували обидві сторони. Всі розуміли, що в разі підтоплення низинної території міста, пам'ятки будуть зруйновані або пошкоджені. Кілька років музейники добивалися виділення ділянки на пагорбі на околиці

міста й лише у 1963 р. за сприяння П.Т. Тронька вдалося досягти результату.

Стосовно наповнення музейної експозиції пам'ятками архітектури думки фундаторів скансену розходилися. М. І. Сікорський надавав перевагу класичному експонуванню автентичних пам'яток у відтвореному характерному історичному середовищі – змодельованому наддніпрянському селі XIX – поч. XX ст. Натомість Є.Ф. Іщенко бачив музей діючим, живим, утилітарним. На його переконання, в житлових спорудах повинні жити люди (працівники музею, відвідувачі), в господарських будівлях – утримуватися живність, городи й сади – оброблятися. З цього приводу він зазначав: «Справжній краєвид українського села буде відчуватись тоді, коли в селі буде не менше 150 хат (дворів, садиб), а ще краще, як 200-250. Село створене в музеї просто неба не повинно бути пустою. Воно повинно бути обжитим, щоб стежки і доріжки були нагопані і наїжджені, а колії на дорогах вулиць повинні бути тільки возові. Кожна з 250 хат несе якимось тематично-пізнавальне значення. Приміром біля 50 хат буде оформлено на тему «етнографія». Їх інтер'єр буде обладнано як експозиція пам'яток домашнього та сімейно-побутового призначення людей села, відповідно до соціально-класової приналежності сім'ї, величини сім'ї та природних зон України, але Переяславщина буде подана найдокладніше, як тут так і ж всіх інших розділах і темах. Внутрішнє планування і обладнання з врахуванням традицій біля 20 хат, буде пристосовано для проживання тих службових осіб музею, які по роду їх роботи доцільно проживати на території музею. Біля 10 хат буде обладнано теж традиційно для ночівлі відвідувачів, що приїдуть здалека (готель). Частина хат буде обладнана під харчоблок (ресторан, кафе). При цьому і кухня, і їдальня будуть розміщені в традиційних українських прохолодних хатах під солом'яною покрівлею, або столики будуть поставлені в «садок вишневий коло хати». Обов'язково треба, щоб і страва та напої були традиційні і готувати такі і так як це було у давнину. Останні хати (170) будуть обладнані на тему «Українська народна творчість в архітектурі жилого будинку», і будуть використані, як житлові приміщення для якогось культурно-освітнього закладу чи іншого закладу громадського користування, що може бути організований тут. В такий спосіб кожна хата і двір музейного села буде нести двойне навантаження – етнографічно-пізнавальне і утилітарне» [6, с. 23-24].

Частково позиція фундаторів сходилася в питанні експонування громадських, господарських, виробничих будівель. Ще на етапі проектування експозиції скансену планувалося, що в ньому будуть церква, церковно-приходська школа, сільська управа, шинок, корчма, гамазей, водянні та вітряні млини, виробничі будівлі ремісників. М. І. Сікорський планував просто наповнити зазначені вище об'єкти відповідними для них музейними предметами, а Є.Ф. Іщенко бачив їх діючими: «засоби виробництва по ремеслах та по

домашніх промислах будуть відтворені в виробничих комплексах та діючих станах, з тим щоб тепер можна було проробити всі виробничі операції по них як то робилось колись» [6, с. 25].

Сторони свідомо уникали обговорювати включення до музейної експозиції поміщицьких пам'яток. З одного боку, ці споруди були неодмінно присутні в українському селі ХІХ – поч. ХХ ст., з іншого боку – надмірне захоплення популяризацією побуту тогочасної панівної верхівки могло викликати невдоволення органів влади і переслідування музейних працівників. У планах Є.Ф. Іщенка було відтворення побуту всіх соціально-економічних прошарків сільського населення: «поміщики (великі і дрібні панки); заможні селяни; середняки (міцні та економічно нестійкі); бідняки (незаможного господарювання та напівпролетарі)» [5, с. 6]. М.І. Сікорський діяв більш обережніше. За його вказівкою до музею було перевезено три поміщицькі будинки, два з яких використані як тимчасові приміщення для Музею М.М. Бенардоса та Музею декоративно-ужиткового мистецтва Київщини, і лише в будинку князя О.К. Горчакова було відтворено типовий інтер'єр, характерний для панського маєтку. В умовах панування партійної ідеології не особливо віталось пропагування засобами музейної експозиції поміщицької культури. Тому адміністрація музею через В. Г. Борисевича звернулася за консультативною допомогою до відомого російського архітектора та музеєзнавця О. В. Ополовникова. В листі від 26.01.1969 р. В. Г. Борисевич писав: «Показывал А. Ополовникову наш совместный проект и фотографии. В принципе ему наш проект понравился кроме помещения в музей помещичьей усадьбы... Памятники в помещичьей усадьбе должны быть на уровне мелкопоместного дворянства, а не быть памятниками профессиональной дворянской архитектуры. В этом случае она органично войдет в музей» [4, с. 502].

Не менш спірні моменти виникали й через експонування сакральних пам'яток. Є.Ф. Іщенко справедливо зауважував, що церква в українському селі була тим архітектурним елементом, який організовував простір села. Церкві, як культовій споруді, надавалося значення організуючого центру і духовного та побутового життя сільського населення. Тому церкву завжди і скрізь намагалися ставити в центрі села і ставили, якщо не в геометричному центрі, то в середині лінійно-повздовжнього напрямку головної вулиці села [2, с. 13]. У зв'язку з цим Є.Ф. Іщенко пропонував розміщувати сакральні споруди в центральній частині скансену. Всього в музеї експонується п'ять церков і одна дзвіниця. Оскільки земельні ділянки для розбудови музею виділялися поетапно, то центр села щоразу зміщувався і церкви встановлювалися за принципом доцільності. Невдоволення у Є.Ф. Іщенка викликало встановлення у 1969 р. на околиці села відомої церкви Св. Георгія, пов'язаної з перебуванням на Переяславщині Т. Г. Шевченка. На знак протесту він

розіслав листи в різні інстанції. Проте М.І. Сікорського це не зупинило. Церкву встановили на околиці села, так як вона стояла в Андрушах. Але місце обране Є.Ф. Іщенком теж не пустувало. Згодом тут була встановлена церква Св. Параскеви П'ятниці із с. В'юнище Переяслав-Хмельницького р-ну.

Не погоджувався Є.Ф. Іщенко з місцем, обраним музейними працівниками для встановлення водяного млина із с. Северинівка Таращанського р-ну Київської обл. За його задумом млин мав бути діючим, для цього частина конструкції млина мала розміщуватися у меліоративному каналі, розташованому поруч із музеєм. За допомогою нівеліра він визначив і зафіксував кілочками необхідний горизонт для встановлення водяного колеса та забивки паль під млин. Та оскільки гідрологічні умови каналу (стояча вода) не дозволяли зробити млин діючим, М.І. Сікорський з колегами вирішили розмістити його вище визначеного Є.Ф. Іщенком рівня і експонувати його як звичайну пам'ятку. На це отримали критичного листа: «Цим Ви нехтуєте щасливу можливість відтворити водяний млин, так би мовити, в натуральному образі його оригінала» [7].

Також Є.Ф. Іщенко був незадоволений розташуванням хати із с. Вабля Бородянського р-ну Київської обл. Це була друга житлова споруда, яку перевезли на територію скансену. В цей час у розпорядженні музейних працівників було 5 га землі, тому значного вибору локацій для пам'ятки не було. Її встановили на території розділу «Кустарні ремесла в українському селі» (пізніше для розділу була обрана інша локація). На це Є.Ф. Іщенко зауважив, що потрібно дотримуватися генерального плану забудови музею, дочекатися виділення чергової земельної ділянки (6 га), розмістити на ній розділ «Громадянська війна на Україні» і встановити тут хату із Нової Ваблі (в ній у 1919 р. перебував штаб 2-ї бригади Г.І. Котовського) разом із хатою перших комунарів Переяславщини «з тим щоб до п'ятидесятиріччя Жовтневої Революції подати їх для загального огляду трудящих» [7]. На переконання Є.Ф. Іщенка таке підігрування владі дозволить швидше отримати землю необхідну для розбудови музею. М.І. Сікорський бачив хронологічні рамки експозиції музею значно вужчими, ніж Є.Ф. Іщенко і зводив її до показу архітектури «дожовтневого села» (ХІХ – поч ХХ ст.). В його плани не входило експонування пам'яток давнішого та пізнішого часу, особливо соціалістичної та в перспективі комуністичної доби.

Особливе значення Є.Ф. Іщенко надавав питанню озеленення території скансену. Зберігся документ під назвою «Попередній список основних дерев і кущів для посадки весною 1964 року при озелененні території лісопарку музею під відкритим небом в м. Переяславі-Хмельницькому Київської обл.», датований 8.03.1964 р. У ньому наведений перелік назв сортів кущів та дерев (38 позицій), які Є.Ф. Іщенко пропонував висадити в музеї на території трьох парків, які він називав «садами»:

«Сад мудрості» (1 га), «Сад кохання» (4 га), «Сад юності» (1 га). Для кожного саду Є.Ф. Іщенко підібрав свій склад рослинності. Натомість М.І. Сікорський надавав перевагу висадці тих рослин, які згадувалися у творах Т.Г. Шевченка, адже першочергово музей закладався як лісопарк (пізніше етнопарк) до святкування 150-річчя Кобзаря. Це було пов'язано з тим, що органи влади не погоджувалися виділяти земельну ділянку для створення етнографічного музею під відкритим небом, а лише давали згоду на закладку парку й то лише у зв'язку з ювілейною датою. Відомо, що М.І. Сікорський загадував друзям і колегам перечитувати твори Т.Г. Шевченка й вибирати назви рослин, які вони там зустрінуть.

Окремим пунктом у низці проблем з озеленення музею варто згадати так зване «алеїне питання», навколо якого точилася наукова суперечка між Є.Ф. Іщенком та М.І. Сікорським. Єфрем Федотович відмічав, що на території скансену занадто багато алей (це було обумовлено тим, що спочатку музей закладався як парк ім. Т.Г. Шевченка). Зваживши на справедливую критику з боку Є.Ф. Іщенка, кількість запроєктованих алей була значно зменшена. Їх залишили лише в тих місцях, де це було науково виправдано. Проте і задум Є.Ф. Іщенка стосовно розпланування на території музею трьох садів із набором рослин не характерних для українського села, також був далеко не науковим. Вищезгадані сади неодноразово ставали прецедентом для непорозумінь між сторонами. Так, у листі до М.І. Сікорського від 19.12.1965 р. Є.Ф. Іщенко писав: «Не в усьому Ви погоджуєтесь зі мною і що до естетичного оформлення етнопарку-музею. Так, садибу середняка Ви розмістили на площі розділу зелених насаджень «сад юності», ліквідувавши цей розділ» [7]. Саме це стало формальним приводом до всебічної критики цієї садиби з боку Є.Ф. Іщенка.

Причини непорозумінь між фундаторами скансену виникли через відмінне трактування поняття скансену. У грудні 1963 р. Є.Ф. Іщенко писав М.І. Сікорському: «В своїх думках, я продумав наше, так би мовити, «співробітництво» і дійшов того висновку, що воно було, є і буде не однотайним, бо ми виходимо зовсім із різного розуміння терміну «музей під відкритим небом» [10]. Є.Ф. Іщенко хотів відобразити в музеї зміни соціально-економічних формацій людського суспільства – від первісного суспільства і до соціалістичного суспільства, й охопити всю територію України з акцентом на Переяславщині. М.І. Сікорський та його команда розуміли всю неосяжність цього задуму, тому звузили хронологічні та територіальні рамки музею. Разом з тим, прогресивні ідеї громадського проектанта були втілені у життя. В 1968 р., коли вже була реалізована основна частина проекту, Є.Ф. Іщенко підсумував: «Ваше конкретне ставлення до мого доробку Ви особисто визначили так: «Ми від діда (тобто мене) беремо те, що корисне для нас (тобто для Вас). На жаль, чомусь, «некорисним» для Вас виявилось

багато чого із ідейно-тематичних основ, визначених мною опрацюванням матеріалів мого проекту. Багато що Ви відхилили і по знайдених мною формах зримих образів пам'яток минулого та порядку їх експозиції» [9].

Основною причиною конфлікту була невірність у вітчизняному музеєзнавстві теоретичних засад створення скансенів та відсутність практичного досвіду щодо їх реалізації. На етапі розробки наукової концепції скансену в його організаторів ще не сформувалося чітке уявлення про методіку, принципи структурної побудови музею, тому їм доводилося покладатися на власну інтуїцію, почуття життєвої правди, здобувати практичні навички в процесі роботи.

Висновки і пропозиції. Такими були основні проблемні моменти у відносинах фундаторів переяславського скансену М.І. Сікорського та Є.Ф. Іщенка. У М.І. Сікорського проглядається бажання як найшвидше побачити кінцевий результат, який мав узгоджуватися із загальноприйнятою в державі музейною методологією. Пристрасний мрійник Є.Ф. Іщенко прагнув, щоб роботи велися відповідно до розробленої ним концепції й втілення запланованого відбувалося після попереднього обговорення і узгодження між різними фахівцями музейної сфери та громадськими діячами. Легко передбачити, що в життя була втілена більш реалістична концепція М.І. Сікорського та його команди. Науковий дискурс мав свої позитивні сторони. Полеміка, яка виникла між фундаторами, дозволила обом сторонам розгледіти істину, вірні, логічні думки в теорії кожного з них. Є.Ф. Іщенко писав М.І. Сікорському: «... я хочу подати так щоб видно було, що тут спорять не просто дві людини, а два погляди на це діло, два підходи до нього, до свого громадянського обов'язку. Переможе звісно той, який визначений самим духом нашого часу» [8]. В процесі роботи фундаторам скансену в Переяславі доводилося як співпрацювати, так і конфліктувати, але лише так їм вдалося знайти оптимальний варіант проекту майбутнього музею і втілити його в життя.

1. Верговський С. Передумови, наукові засади створення й перспективи розвитку Національного музею народної архітектури та побуту України. *Народна культура України: традиції і сучасність: матеріали Міжнародної наукової конференції, присвяченої 40-річчю заснування Національного музею народної архітектури та побуту України.* К., 2010. С. 81-90.

2. Жам О. До історії музеєфікації церкви Святого Георгія з с. Андруші Переяславського повіту Полтавської губернії в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. *ПЕРЕЯСЛАВКА: Наукові записки Національного історико-етнографічного заповідника «Переяслав».* Переяслав, 2020. Випуск 17 (19). С. 10-27.

3. Жам О., Ткаченко Н. До історії створення Музею народної архітектури та побуту Середньої

Наддніпрянщини: напрацювання Вченої ради Переяслав-Хмельницького державного історичного музею по створенню переяславського скансену (1960-ті рр. XX ст.). *Науковий збірник Закарпатського музею народної архітектури та побуту*. Вип. 3. Ужгород, 2016. С. 42-52.

4. Жам О., Ткаченко Н. Пам'ятки із Ташанського маєтку Горчакових в Музеї народної архітектури та побуту Середньої Наддніпрянщини. *Науково-краєзнавчий збірник Державного історико-культурного заповідника «Самчики»*. Вип. 5. Хмельницький, 2015. С. 498-511.

5. Іщенко Є. До проекту етнопарку-музею України просто неба в м. Переяславі-Хмельницькому Київської області. 1966 р. Рукопис. 12 с. Архів О.М. Жам.

6. Іщенко Є. До проекту Першого на Україні Переяслав-Хмельницького етнопарку-музею просто неба. Складено в 1960-65 рр. громадським проєктантом гр. м. Переяслава-Хмельницького Іщенко Є.Ф. 1969 р. Машинопис. 35 с. Архів О.М. Жам.

7. Лист Є.Ф. Іщенка до М.І. Сікорського від 19 грудня 1965 р. Рукопис. 4 с. Архів О.М. Жам.

8. Лист Є.Ф. Іщенка до М.І. Сікорського від 21 грудня 1965 р. Рукопис. 2 с. Архів О.М. Жам.

9. Лист Є.Ф. Іщенка до М.І. Жама від 22 січня 1968 р. Рукопис. 4 с. Архів О.М. Жам.

10. Лист Є.Ф. Іщенка до М.І. Сікорського від 27 грудня 1963 р. Рукопис. 4 с. Архів О.М. Жам.

References

1. Verhovskiy S. (2010). *Peredumovy, naukovi zasady stvorennia y perspektyvy rozvytku Natsionalnoho muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu Ukrainy* [Prerequisites, scientific principles of creation and prospects of development of the National Museum of Folk Architecture and Life of Ukraine]. *Narodna kultura Ukrainy: tradytsii i suchasnist: materialy Mizhnarodnoi naukovoї konferentsii, prysviachenoї 40-richchiu zasnuvannia Natsionalnoho muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu Ukrainy*. Kyiv. 81-90. (in Ukrainian).

2. Zham O. (2020). *Do istorii muzeiefikatsii tserkvy Sviatoho Heorhiia z s. Andrushy Pereiaslavskoho povitu Poltavskoi hubernii v Muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny* [Do istorii muzeiefikatsii tserkvy Sviatoho Heorhiia z s. Andrushy Pereiaslavskoho povitu Poltavskoi hubernii v Muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny]. *PEREIA SLAVIKA: Naukovi zapysky Natsionalnoho istoryko-etnohrafichnoho zapovidnyka «Pereiaslav»*. Pereiaslav. Vyp. 17 (19). 10-27. (in Ukrainian).

3. Zham O., Tkachenko N. (2016). *Do istorii stvorennia Muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny: napratsiuвання Vchenoi rady Pereiaslav-Khmelnyskoho derzhavnoho istorychnoho muzeiu po stvorenniu pereiaslavskoho*

skansenu (1960-ti rr. XX st.) [To the history of the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnieper Region: the work of the Academic Council of the Pereiaslav-Khmelnysky State Historical Museum on the creation of the Pereiaslav open-air museum (1960s of the XX century)]. *Naukovyi zbirnyk Zakarpatskoho muzeiu narodnoi arkhitektury ta pobutu*. Vyp. 3. Uzhhorod. 42-52. (in Ukrainian).

4. Zham O., Tkachenko N. (2015). *Pamiatky iz Tashanskoho maietku Horchakovykh v Muzei narodnoi arkhitektury ta pobutu Serednoi Naddnyprianshchyny* [Sights from the Tashansky estate of the Gorchakovs in the Museum of Folk Architecture and Life of the Middle Dnieper Region]. *Naukovo-kraieznavchyi zbirnyk Derzhavnoho istoryko-kulturnoho zapovidnyka «Samchyky»*. Vyp. 5. Khmelnytskyi. 498-511. (in Ukrainian).

5. Ishchenko Ye. (1966). *Do proektu etnoparku-muzeiu Ukrainy prosto neba v m. Pereiaslavi-Khmelnyskomu Kyivskoi oblasti*. *Rukopys*. 12 s. [To the project of the open-air ethnopark-museum in Pereiaslav-Khmelnysky, Kyiv region]. Manuscript. 12 s. Arkhiv O. Zham. (in Ukrainian).

6. Ishchenko Ye. (1969). *Do proektu Pershoho na Ukraini Pereiaslav-Khmelnyskoho etnoparku-muzeiu prosto neba*. *Skladeno v 1960-65 rr. hromadskym proektantom hr. m. Pereiaslava-Khmelnyskoho Ishchenkom Ye.F.* [To the project of the First in Ukraine Pereiaslav-Khmelnysky open-air ethnopark museum Compiled in 1960-65 by a public designer gr. Pereiaslav-Khmelnysky Ishchenko E. F.]. *Mashynopys*. 35 s. Arkhiv O. Zham. (in Ukrainian).

7. Lyst Ye. F. *Ishchenka do M. I. Sikorskoho vid 19 hrudnia 1965 r.* [Letter E.F. Ishchenko to M.I. Sikorsky from December 19, 1965]. *Rukopys*. 4 s. Arkhiv O. Zham. (in Ukrainian).

8. Lyst Ye. F. *Ishchenka do M. I. Sikorskoho vid 21 hrudnia 1965 r.* [Letter E.F. Ishchenko to M.I. Sikorsky from December 21, 1965]. *Rukopys*. 2 s. Arkhiv O. Zham. (in Ukrainian).

9. Lyst Ye.F. *Ishchenka do M.I. Zhama vid 22 sichnia 1968 r.* [Letter E.F. Ishchenko to M.I. Jama of January 22, 1968]. *Rukopys*. 4 s. Arkhiv O.M. Zham. (in Ukrainian).

10. Lyst Ye.F. *Ishchenka do M.I. Sikorskoho vid 27 hrudnia 1963 r.* [Letter E.F. Ishchenko to M.I. Sikorsky from December 27, 1963]. *Rukopys*. 4 s. Arkhiv O.M. Zham. (in Ukrainian).